

„Csak egyben nem vesztettem még el a hitemet: az ifjúságban.”

Száz éve született Dudich Endre akadémikus (1895–1971)

DÓZSA-FARKAS KLÁRA

Ki is volt ő valójában? Ha egy mondattal kellene jellemeznem, azt mondanám, hogy a magyar zoológia nemzetközi híré, kiemelkedő vezéregyénisége, széles látókörű, hatalmas tudással rendelkező egyetemi tanár. A biológia számos új területén indított el kutatásokat, s ezzel lehetővé tette, hogy a hazai barlangbiológia, produkcióbiológia, cönológia és potamobiológia területén is nemzetközi eredményeket érjünk el. Tanszékevezető egyetemi tanári működése alatt (33 éven át) rendkívül korszerű, kiváló oktatómunkájával és emberi magatartásával nagyrabecsülést és szeretetet váltott ki mindenkiből.

Dudich Endre 1895. március 20-án született Nagysallóban. Édesapja körorvosként dolgozott, de az orvostudomány mellett érdekelte az állattan is. Talán ennek köszönhető, hogy Dudich Endre már gyermekként foglalkozott a zoológiával. Idősebb korában, visszaemlékezvén erre az időre, kedves humorral mesélte, hogy (miközben lepkehálóval a kezében lelkesen gyűjtötte a rovarokat) meghallotta, amint az úton éppen elballagó szekéren a parasztok így beszélgettek: „Nézd csak, ki az ottan?” „Hát te nem tudod, az a Dudich doktor bolond fia”.

Középiskoláit az esztergomi bencés gimnáziumban végezte, ahol kimagasló képességeivel kitűnt társai közül, és nem csak a természetrajzi tárgyakból. Pályadíjakat nyert magyarból, latinból, görögből, történelemből, sőt gyorsírásból is, de korábbi szenvedélye továbbra is megmaradt. (Pályázatokon nyert pénzből azonnal megvásárolta Reitter ötkötetes bogárháttörőjét.) Első megjelent dolgozatát, az „*Ecetéter a bogárgyűjtésben*” címűt is gimnazistaként írta.

1913-ban a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán természetrajz-földrajz szakra iratkozott be, és eminens tanulóként egyúttal felvételt nyert a neves Eötvös Kollégiumba is. Tanári oklevelét csak 1920-ban szerezhette meg, mert közben három és fél évig katonaként szolgált az első világháború frontjain. De a tudománytörténeti anekdota szerint, még itt a gránátölcsékben is rovarokat gyűjtött. Az olasz fronton talált és Reitter által új fajként leírt bogarat róla nevezték el *Bythinus dudichin*ak. 1922-ben, az akkor Szegeden működő kolozsvári egyetemen avatták „sub auspiciis Gubernatoris” doktorrá, majd 1925-ben ugyanott egyetemi magántanárrá.

A Magyar Nemzeti Múzeum Állattárá-

ban dolgozott 1919-től 1934-ig. Az itt eltöltött 15 esztendő lehetőséget adott számára a nyugodt szakmai munkában való elmélyedésre, de ugyanakkor a későbbi életpályára való felkészülésre is. Nem vált szűk specialistává, már fiatalon az egész állatvilág és a biológiai kutatások széles spektruma érdekelte. Mivel a központi könyvtár kezelésével is megbízták, a beérkezett könyvek gondos áttanulmányozása révén kezdte el azt a legendás hírfű cédulakatalógust készíteni, amely az egész állatvilágra vonatkozó összes irodalmat tartalmazta, és amelyet haláláig gondosan vezetett. Ez adott lehetőséget a legújabb kutatások széles körű áttekintésére naprakész állapotban. Ezt a kincsesbányát mindig rendelkezésére bocsátotta tanítványainak, munkatársainak, s minden erre igényt tartó magyar zoológusnak is.

Eleinte csak a bogarakkal foglalkozott, e munkásságával nyerte el a *Természettudományi Társulat Bugát-díját*. Ezután a rákokkal kezdett el foglalkozni. Többnyire saját költségére, rendszeresen kutatta a magyarországi források, patakok, folyók élővilágát. Több alkalommal hosszabb időt töltött el a Tihanyi Biológiai Kutatóintézetben, valamint részben mint Rockefeller-ösztöndíjas a nápolyi Zoológiai Állomáson is. Ez utóbbiról és az itt folyó munkákról rendkívül színes és olvasmányos beszámolót írt az *Állattani Közleményekben*. Ekkor végzett kutatásaiból kiemelkedik a rákok vedlése és az újraképződő páncél mészbérakódási folyamatainak polarizált fényben való vizsgálata, amely annak idején nagy nemzetközi visszhangot váltott ki. A föld alatti vizek vizsgálata révén eljutott a barlangok tanulmányozásához. Az 1931-ben megjelent „*Az aggteleki-barlang élelemforrásai*” c. munkájában, a kor szellemétől teljesen eltérő úttörő módon a barlangot mint trofi-

kus egységet vizsgálta és arra a megállapításra jutott, hogy a barlang kén- és vasbaktériumok révén saját szerves anyagot is produkálni képes rendszer. Ezzel elnyerte a *Természettudományi Társulat Margó-díját* és a produkcióbiológia egyik európai úttörőjévé vált. A Baradla-barlangban ekkor megkezdett vizsgálatairól (amelyeket aztán szinte haláláig tovább folytatott) a Bécsben 1932-ben megjelent 246 oldalas monográfiájában számolt be, s ezzel egy csapásra nemzetközileg elismert biológus és a barlangbiológusok vezéralakja lett.

Munkásságának elismeréseként igen fiatalon, 1932-ben a *Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává* választotta, majd 1934-ben kinevezték a Pázmány Péter Tudományegyetemen az állattan professzorának. A 39 éves professzor nagy lelkesedéssel látott hozzá, hogy szinte a semmiből megteremtse az *Állatrendszertani Tanszéket*, létrehozza a magas szintű oktatáshoz szükséges szellemi és anyagi feltételeket. Szakadatlanul dolgozott egyetemi előadásainak megírásán, átrendezte a korszerű oktatáshoz elengedhetetlen gyűjteményt, létrehozva egy, a hallgatók számára mindig hozzáférhető tanulmánygyűjteményt is. A hangsúlyt a széles körű fajismeretre helyezte, s ennek érdekében bevezette az *állatrendszertani gyakorlatokat*. Minden órája világos, jól felépített és kiváló stílusú volt. Emlékszem, hogy előadásain az állatvilágot olyan szemléletesen és színesen írta le, hogy később, amikor megtudtuk, hogy vörös-zöld szintésvestő, el sem akartuk hinni.

Oktatói pályafutása alatt minden órára készült, anyagát állandóan kibővítette, átdolgozta a legújabb kutatások, eredmények tükrében. Felhasználta az akkori legmodernebb segédeszközöket, hatalmas diákészlettel és rajzos szemléltető táblákkal illusztrálta az órák anyagát. A tanszé-

Dudich professzor munkatársai körében (1955) (Loksa Imre és felesége, Balogh János, Gere Géza, Pónyi Jenő társaságában)

ken könyvtárat hozott létre, s ennek adományozta saját könyveinek legértékesebb darabjait is. A szűk értelemben vett rendszertani ismereteken túl nagyon fontosnak tartotta, hogy a biológia szakos hallgatók az abban az időben kialakuló ökológiai és állatföldrajzi szemléletmóddal is megismerkedjenek, ezért megindította ennek a tárgynak az oktatását is. Az időközben elkészült rendszertani és állatföldrajzi (ami az ökológiai alapismereteket is magába foglalta) jegyzetei, majd tanítványával, Loksa Imrével közösen írt, 1969-ben megjelent *Állatrendszertan* tankönyve a legmodernebb szellemben íródott. (Csak a legutóbbi időkben merült fel ezek újraírásának szükségessége.)

Igen nagy érdeme volt az új tanszék létrehozása mellett az, hogy ténykedésének megkezdésekor sikerült ügyes diplomáciai érzékkel jó kapcsolatokat kiépítenie a zoológia két fellelvára, a múzeum és az egyetem között. Megszüntette ezzel a korábban meglévő áldatlan torzalkodásokat, amivel mind az oktatás, mind az egyetemen beinduló kutatómunka, doktoranduszképzés sokat nyert. Remek előadásai, vezető egyénisége számos hallgatót vonzott, de ő is szívesen látott tanszékén minden olyan fiatait, akiben a téma iránti érdeklődést felflammolt látta. Jóllehet saját maga körül nem létesített „iskolát” (mert messzire tekintő szemléletmódjával fontosabbnak tartotta, hogy tanítványainak figyelmét, érdeklődését a rokon, akkor éppen kialakuló tudományterületek felé irányítsa), mégis beszélhetünk „Dudich-iskoláról”. Az általa is elismert témákban messzemenőleg szabad kezdet adott és hagyta, hogy az illető önjelölésből, önálló gondolkodásmódot kifejlesztve jusson előre, de ha hozzá fordultak, mindig készségesen segített. Ajtaja mindig nyitva állt tanítványai előtt. A tanszékén nevelkedett, majd nemzetközi elis-

meretséget kivívott kutatógárda ma is büszkén nevezi magát Dudich-tanítványnak.

Dudich Endre már 1928-ban az egész magyar zoológia számára átfogó kutatási programot állított össze „A magyar állatvilág kutatásának megszervezése” címmel megjelent dolgozatában, amit sajnos csak jóval később és csak részben sikerült kivitelezni. Neki köszönhető a tanszékhez csatolt MTA Talajzoológiai Kutatócsoport létrejötte, amelynek munkatársai élénken bekapcsolódtak az ugyancsak neki köszönhető *aggteleki barlangbiológiai laboratórium* munkájába. Ez utóbbi 1958-ban épült meg és került az egyetem tulajdonába, ezzel a világon negyedikként létesült ilyen kutatóhely. Miután elkészítette a Dunai hidrobiológiai kutatási tervét és ezzel megindította a hazai folyamkutatásokat, nevéhez fűződik az 1958-ban létesült alsógödi *Dunakutató Állomás* kialakítása, amelyet igazgatóként 1970-ig, majd haláláig tudományos tanácsadóként vezetett.

Fáradhatatlan munkája során sokszor érték csalódások és sorscsapások. 1952-ben az újrászerveződött Tudományos Akadémia ideológiai alapokon megvonta tőle a már elnyert akadémikusi rangot, tanácskozó taggá minősítette vissza. De tudományos eredményeivel 1953-ban már újra levelező taggá, majd 1964-ben rendes taggá nyilvánították. Így állt elő az a furcsa helyzet, hogy négy akadémiai székfoglalót tartott. Súlyos veszteséget jelentett számára, hogy a második világháború alatt a tanszék gyűjteménye és szemléltetőeszközeinek nagy része megsemmisült. De szívós, töretlen akaraterővel most is nekilátott a romok felépítéséhez, majd 1951-ben az új épületbe költözve (ekkor került ugyanis az állatrendszertani és akkor már állatföldrajzinak is nevezett tanszék a mai helyére: a Puskin utcába) újrászervezte és kiszélesítette az itt folyó oktató- és kutatómunkát.

Életében számos hazai és külföldi tudományos társaság alapító tagja, elnöke és díszelnöke vagy tagja volt (MTA Zoológiai Bizottsága, Hidrobiológiai Bizottsága, Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat, Magyar Biológiai Társaság Állattani Szakosztálya, Magyar Rovartani Társaság, az osztrák Zoologische-botanische Gesellschaft, Österreichische Höhlenforschende Gesellschaft). Ő volt a zoológusok egyik legjelentősebb folyóiratának, az *Acta Zoologica*-nak főszerkesztője és a *Fauna Hungariae* sorozat eszmei atyja. Az ő érdeme, hogy tanítványai meg tudták indítani a *Fragmenta Faunistica Hungarica* folyóiratot, amelynek helyét aztán a ma is működő, nemzetközileg is elismert tanszéki tudományos folyóirat, az *Opuscula Zoologica* vette át.

1967-ben vonult nyugállományba, 218 tudományos értekezést is magába foglaló tudományos tevékenységét különböző kitüntetésekkel díjazták, így elnyerte a *Friwaldsky-érmék* arany fokozatát, a *Kadic Ottokár-érmék* plakettjét, az *Akadémiai Nívódíjat*, 1957-ben pedig a *Kossuth-díj* második fokozatát, majd a *Munkaérendrend* arany fokozatát kétszer. 1971. február 5-én váratlanul bekövetkezett halálával nagy veszteség érte a hazai zoológiát, benne egy olyan embert veszítettünk el, akit mindenki tisztelt, nagyra becsült és szeretett.

Nem ismertem se előtte, se utána olyan embert, aki ilyen fajismerettel rendelkezett volna, mint Dudich professzor. Terepgyakorlatain nem volt olyan tengeri vagy szárazföldi állat a begyűjtött anyagban, amit ne ismert volna. Látva lelkesedésünket, mindent meg akart nekünk mutatni, nem kímélve magát kora reggeltől késő estig. Nagy tudása nemes szerénységgel, a hallgatók iránti szeretettel és kedves humorral párosult. Életre szóló emléket hagyott bennünk. Azt hiszem, nem véletlenül, hiszen a tanítványokhoz való viszonyát legjobban talán saját hitvallása fejezi ki, ami „Az állattani honismeret rögzítő útján” c. cikkében olvasható, és aminél méltóbban nem fejezhetném be róla szóló megemlékezésemet: „Törekvéseim kudarca sok keserűséget okozott nekem. Sok mindentől kiábrándultam és derűlátásom alaposan megcsökkent. Csak egyben nem vesztettem még el hitemet: az ifjúságban. Azokban az évjáratokban, legyenek azok muzeisták, egyetemi segédtanárok vagy középiskolai természetrajztanárok, hiszek és bízom, amelyeket még nem tompított el az élet, amelyeknek lobogása még nem kisebbedett, amelyek még tudnak lelkesedni eszméikért, amelyek még a töretlen optimizmus éveit élik. Szentül hiszem, hogy ez az ifjúság meg fogja érteni tanításomat és soha sem sejtett színvonalra fogja majd emelni a magyar állattani honismeretet.”